

9

THE HISTORY OF THE UNITED STATES OF AMERICA
BY JOHN B. HENNINGSHAW

9

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

R

OEE Könyvtár
ÁH.EII. 2018

1980. évi
8192. sz. évfolyam

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET
IRODALMI SZAKOSZTÁLYÁNAK
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA.

I. Évfolyam.

II. Füzet

A KASZÁLÓK ÉS LEGELŐK ÁPOLÁSA.

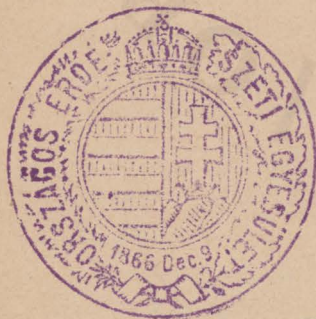

KIS GAZDÁK SZÁMÁRA

IRTA:

ROTTLER JÓZSEF,

A FOGARASI M. KIR. ÁLLADALMI MÉNESBIRTOK IGAZGATÓJA.

A. H. 1883.

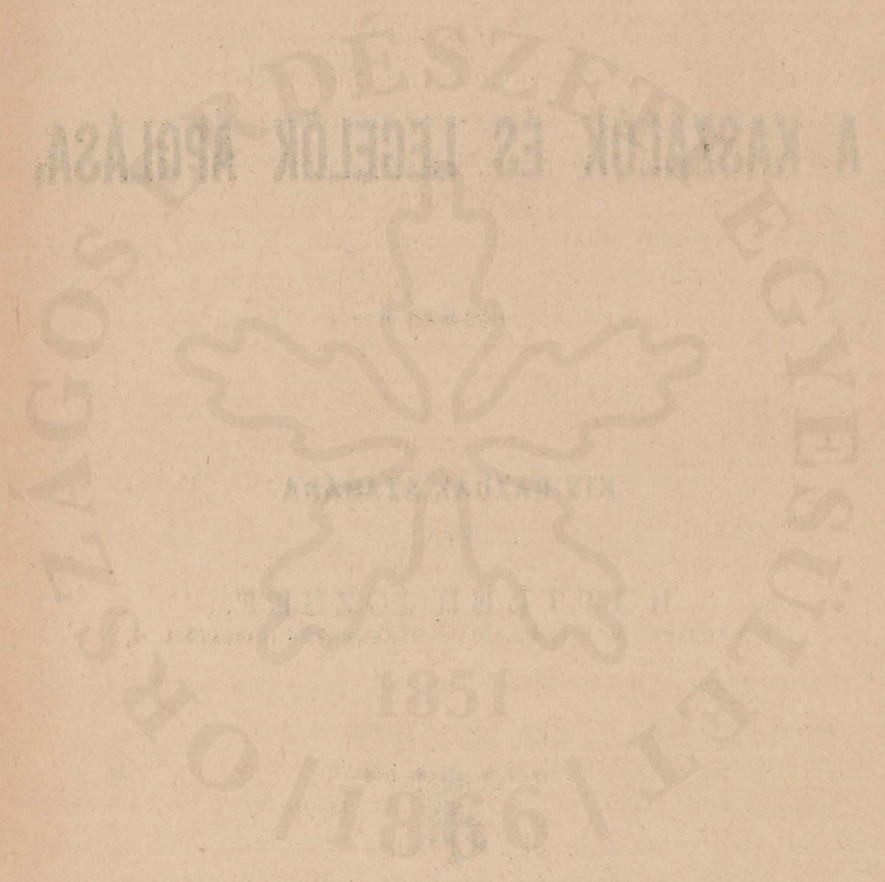
*N/1/5
I*

KOLOZSVÁRT, 1888.

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL.

FELTÉTELEK ÉS SZABÁLYOK
A KASZÁBOK ÉS LEJELŐK APOLGÁSA
MAGYARORSZÁGON

1851. évi október 15. napján

Magyar Erdészeti Egyesület
Központi Hivatala

BEVEZETÉS.

Kaszálás ideje volt. Hegyköz község érdemes előljárosa vasárnapi isteni tisztelet után egybegyűlt a községházánál és elhatározta, hogy mivel a fű csak most virágzott el, a kaszálást a gazdák még e hét folytán ne kezdjék, hadd szaporodjék a széna!

Juhász András törvénybírónak az az észrevétele van, hogy ha már helyesen elhatározták, hogy senki fia rétvét le ne vágja, míg azt az előljároság meg nem engedi, miért van az, hogy Fehér István volt bíró már e héten vágta le rétvét, s tegnap már szénáját is haza hozta?

Hajdu Mózes bíró: „Igaz, hogy Fehér István ezt megtette, s én erről a szolgabíró úrnál jelentést is tettem, de azt a választ nyertem, hogy ne merészeljük Fehér István gazdát munkájában megakadályozni, mert ő meggyőződött arról, hogy Fehér István legjobbkor vágta le és takarította be szénáját, nem hagyta lábán megöregedni.“

Kincses József előljáró: „Nem lehet helyeselni, mit Fehér István véghez visz köztünk; nemcsak, hogy reá sem hallgat arra, mit itt végzünk, nemcsak rétvét előbb vágja, mint más gazdatársai, de egyik kaszálóját az uraság szomszédságában előbb összevissza árkolta, azután bekerítette, az őszön felszántotta és tavaszon répát vetett bele. Mit mond ehez bíró uram? lehet valakinek, ki maga is legelőre hajtja marháját, rétvét őszi közös legeltetés alól kivonni?“

Hajdu Mózes bíró: „Tudom ezt is, de nem akartam belőle lármát csinálni, mert a község úgy is fel van háborodva Fehér István ellen, hogy mindig okosabb akar lenni másoknál, külön

válík tőlünk ; gazdaságában az uraságot utánozza, azért nem választották meg másodján birónak sem, de még előljárónak sem. Ezt mind meg is mondtam neki négy szem közt, de erre ő mindig csak azt válaszolta, hogy bizony jobb volna, ha mi is másképp kezdenénk már gazdálkodni ; tanulnánk mi is valamit azoktól, kik jobban értenek hozzá, és akkor mindig az uradalmi ispánt emlegeti. A mi pedig a kaszálók legeltetését illeti, arra azt válaszolta, hogy ha nekünk fáj, hogy marháink a két darab rétyjére nem járhatnak, úgy ő viszont kész marháját egész őszen át otthon tartani és senki rétyjére nem hajtani ; mivel tudja, hogy az úgy is káros a kaszálókra, ha későn őszzel vízben, sárban gázolja a marha a rétet. “

Kincses József : „Ez már megint kevélységre mutat ; kivált mióta tollasodik Fehér István, nagyon rátartós kezd lenni ; nem láttuk köztünk a falu korcsmájában sem, mióta letettük a bíróságról, csak az udvarra jár. Azt mondják, hogy az ispán a barátja ; magához valóval szóba sem áll, senki sem jár a házához. “

Vigyázó Bálint öreg kántortanító, ki hallgatag tanuja volt e tanácskozásnak, felállott helyéről és meghatottan következőkép szólott az előljárókhöz : „Kedves Atyámfiai ! hosszú ideje már, hogy nézem ezt a méltatlanságot, melyet falunknak nem csak tudatlanabb része, hanem az előljáróság is Fehér István gazdatársunk ellen elkövet ok nélkül.

Ti tudjátok azt, hogy én csaknem mindnyájatoknak, kik itt vagytok, tanítótok, nevelőtök voltam. Tudjátok, hogy mindnyájatokat egyenlően szeretlek, és hogy én, ki fekvő birtokkal nem birok, részrehajló nem vagyok ; sem köztetek, sem Fehér István gazdatársatok közt különbséget nem teszek ; nálatok is, az ő házánál is megfordulok ; az udvarra is ellátok, mert egyet-mást ti is rám biztatok, hogy kérelmezzem, meg is tettem, és sikere is volt, mert az ispán úr volt mindig szószólóm és Fehér István is mellettem állott. Azért tehát nem hallgathatom el tovább, hogy

ti — tán nem rossz szándékból — de mindenesetre igazságtalanul ítélték meg Fehér Istvánt ; mert ő nemcsak, hogy rossz indulattal nem viseltetik gazdatársai iránt, hanem minden alkalommal kijelentette előttem, vajha többen találkoznának, kik vele együtt az ispán úr tanácsát követve, gazdaságukat, de különösen kaszálóikat helyesebben művelnék ; elmondva, minő nehezére esik, hogy őt ok nélkül kerülik. Én pedig azt tapasztaltam házánál, hogy ott — habár egyszerű paraszt gazdaságra mutató — de példás rend és okos kezelés van alkalmazva istállóban, kertben és mindenütt. Hogy pedig kint a gazdaságban is jól megy a dolog, azt magatok sem tagadhatjátok. Igaz az is, hogy gyakran jár az udvarra az ispán úrhoz, de nem mert az pajtása volna, a mint azt Kincses József uram rosszul mondja, hanem mert az ispán úr — ki tanulmányain kívül sokat tapasztalt — olyan ember, a ki örül, ha valakinek jó tanácsot szolgálhat. Ezért jár oda Fehér István, és a mint látjátok, nem siker nélkül.“

Az előljárókat öreg tanítójuk meleg hangon tartott szavai meghatották s közösen elhatározták, hogy Fehér István házánál körülnéznek.

És csakugyan a délutáni isteni tisztelet után az összes előljárók Vigyázó Bálint vezetése mellett Fehér István házánál megjelentek, hol az öreg tanító békitő, intő, jóakaró hangon tartott beszédben kifejtette Fehér előtt gazdatársai aggodalmait, de egyuttal meg is czáfolta azokat és szépen oda vitte a dolgot, hogy a jó falusi emberek mihamarább megértették egymást.

Fehér Istvánnak nagy volt öröme, hogy kiengesztelődött társait házánál ismét szívesen láthatta és csakhamar átment a beszéd a mindennapi kenyérre : a gazdálkodásra.

Kiindulva az istállóba, Kincses József éles szeme a takarmányosban egy ismeretlen eszközön akadt meg : egy keresztalpon álló kútágas féle kis alkotmány volt az, egy kútgém félével, melynek hátsó végén egy tégladarab, felső végén pedig vékony kötélre

illesztett gamó volt alkalmazva. Kérdésére Fehér Istvántól azt a választ kapta, hogy az széna-mérleg; a tégladarab képviseli a súlyt, a gamóra alkalmaztatik a szalmakötélbe csomagolt széna és így az állat mindig egyenlő és annyi takarmányt kap, a mennyi neki szánva van; ezenfelül a cseléd sem pazarolhat a takarmányból tetszése szerint. „Igy láttam én ezt — mondá — az urasági istállóban, és mivel az ispán úr ezen eljárást nagyon ajánlotta, megpróbáltam és nem is bántam meg. Azóta csak súly szerint etetem az állatokat.“

Visszavágni óhajtván Kincses József uram, azt vetette oda Fehér Istvánnak, hogy ez bizonyosan azért van, mivel Fehér István rétyjét mindig két héttel hamarább vágja le, mint a többi gazda, sokkal kevesebb a szénája, tehát font számra kell etetni, hogy idő előtt el ne fogyjon.

Fehér István: „Ellenkezőleg, ezen mérleg használata vezérelt engem arra, hogy a fűvet virágzásakor vágjam le és ne hagyjam megkeményedni és megöregedni. Teheneimnél tettem próbát: két tehenet etettem lábon megöregedett szénával, kettőt pedig virágzásakor lekaszált szénával és meggyőződtem, hogy az öreg szénából 12 kilogrammot kellett etetnem ugyanazon tejmennyiség elérése végett, mint a mennyit 8 kilogramm jókor lekaszált szénával elértem. Az öreg szénából még ezen felül sok ízék is maradt a marhák előtt. Ezért kaszálom én a fűvet akkor, midőn még teljes virágjában van.“

Tovább indulva az istállón kívül valami dobogó félét érzett Juhász András törvénybíró a lába alatt. Kérésére leemelte arról Fehér István a fafödőt, és megmutatta, hogy abban az istállóban felfogott és idevezetett marhahugy van meggyülve, melyet ő úgy, a mint azt az urasági majorokban látta, nyáron a trágyadomb öntözésére, télen pedig kaszálójának öntözésére használ fel és igen jó hatását látja.

Ekkor Hajdu Mózes bíró szólalt meg és következő szavakat

intézte Fehér Istvánhoz: „Kedves István barátom, te hozzám képest fiatal ember vagy, és habár elismerem, hogy nem közönséges paraszt észszel bírsz, és hogy eszes, jó indulatú ember is vagy, a mit én akkor is mondtam, mikor a község a bíróválasztáskor elejtett — s csak kényszerítve vállalkoztam a bíróságra utánnad: mégis nem fogod rossz néven venni itt házadnál, ha azt mondom, hogy tán mégis nagyon a szived és nem az eszed után cselekszel; mert látod, én is tisztelem és becsülöm az ispán urat, tudom, hogy ő tanult ember, látom azt is, hogy nagy előhaladást tesz az uradalmi gazdaság; de még is azt gondolom, hogy a mi ott hasznos, az a szegény paraszt embernek még sem való; a szegény paraszt embernek könyv után gazdálkodni nem lehet; régi és igaz közmondás ez. Attól félek, hogy előbb-utóbb bajba jössz.“

Fehér István: „Mikor először bíró koromban többször megfordultam az urasági majorban és láttam, hogy az ispán úr milyen szívesen adott minden kérdésemre felvilágosító feleleteket és részletes magyarázatokat, és különösen rossz rétjeink javítását ajánlotta és kötötte lelkemre: kétkedő fejrázásomra rám szólt, hogy csak mondjam ki, mit gondolok. Én tehát azt mondtam neki, mit Mózes bátyám az imént nekem mondott, hogy: szegény embernek könyvből gazdálkodni nem lehet.

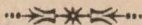
Erre nekem az ispán úr a következőket mondotta:

„Nem veszem rossz néven, hogy Fehér István gazda úgy válaszolt kérdésemre, mert nem csak a kis gazda gondolkozik így, hanem ezt tartja sok kabátos gazda is, de nincs igazuk, mert a könyvből való gazdálkodást rosszul értelmezik. Nem azt tanuljuk mi a könyvből, hogy kell az ekét, kaszát, kapát fogni; a szénát, takarmányt elkészíteni sat., mert ehez nem kell könyv, ezt a mezőn jobban meg lehet tanulni. A könyvből számot adni tanulunk arról, hogy a mezőn miért végezzük a munkát úgy, a hogy végezzük. A könyvből megtanuljuk a nagy természet ama titkait ismerni, melyeket mások kikutattak és leirtak.“

És mikor az ispán úr ezt nekem mind így megmagyarázta, elvezetett egy kertféle térre, hol mindennemű gazdasági és takarmányfélék voltak kis ágyakba vetve és azt mondotta: „Lássa István gazda, ez is egy iskola, a mely engem arra tanít, valjon az, a mit a könyvből tanultam, mind igaz-e? Itt kiesiben úgy dolgozom, a mint azt a könyvből tanultam és ha itt sikerül, átviszem a nagy gazdaságba, ha nem sikerül, tovább kutatom és csak akkor alkalmazom, ha sikerül. A mit tehát kint lát a gazdaságban, az mind a könyv igazságára vall.“

Ezeknek hallattára az egybegyűlt község előljárósága elhatározta, hogy a jövő vasárnapon Fehér István közbenjárásával felkeresik az uradalmi ispán urat és felkérlik, hogy őket az okszerű rét és legelő művelésre és ápolásra oktassa és legyen útmutatójuk.

A mai napnak örömeire pedig Fehér István gazda szives meghívására ennek családja körében az összes polgárok barátságos áldomás mellett vidám estét élveztek és kibékülve ki-ki haza távozott, hogy jövő vasárnap ismét találkozzanak az uradalmi majorban.

Első Vasárnap az uradalmi majorban.

A rétek- vagy kaszálókról, azok fekvése, ápolása, tisztántartása és egyengetése.

A múlt vasárnapon történt megállapodás szerint Fehér István gazda és Vigyázó Bálint kántortanító közbenjárása folytán az uradalmi ispán, Vasváry úr szíves készséggel ajánlkozott, hogy vasárnaponként délután a kaszálók és legelők okszerű ápolásáról, az előljáróság kívánsága szerint, előadásokat tart, csak azt kötötte ki, hogy nemcsak az előljárók, hanem a községnek gazdái és fiatalsága közül mindazok, kik tanulni kívánnak, jelenjenek meg ezen előadásokhoz.

Igy is történt; a vasárnap délutáni isteni tisztelet után a gazdáknak és földmivelő fiatalságnak legnagyobb része megjelent az urasági majorban, hol az uradalmi tiszt azonnal megkezdette előadásait következő bevezető szavakkal:

Kedves honfi és gazdatársaim! Kivánságuk szerint a rétek és legelők okszerű ápolásáról fogom elmondani, mit arról az iskolában és a könyvből tanultam és a mezőn jónak találtam, de nem akarom, hogy ha a mondandók fölött bárkinek is kétsége támadna vagy kérdezni valója volna, azt elhallgassa, hanem bátran mondja ki, hadd beszéljük meg, hadd vitassuk is meg a dolgot igazán.

Mi gazdák gazdaságunknak azon földterületét, mely természetes és kasza alá való füveket állandóan terem, rétnak vagy kaszálónak nevezzük.

Nem kell bőven magyarázni, hogy a jó kaszáló minden gazdaságnak — legyen az nagy vagy kicsiny — legértékesebb része,

mert ez szolgáltatja állatainknak a legtermészetesebb és legolcsóbb takarmányt.

Ha valamely gazdatársunknak jólétét akarjuk rövid pár szóval kifejezni, rendszerint azt a közmondást használjuk, hogy: *jó renden van a szénája*, mi azt jelenti, hogy ott baj nincsen, hol sok a széna.

Látom, hogy Kovács Péter gazda kétkedve rázza fejét, s tán eltalálom gondolatát, melylyel azt akarja mondani, hogy a sok széna nem mindig hasznos, de kell, hogy az jó is legyen, — és ebben igaza van, ép azért adta Isten az embernek az észet, hogy azzal ott, hol a természet nem kedvünk szerint végzi dolgát, jobbra térítsük. Ha megtanultuk ismerni azon füveket, melyeket állataink szeretnek és megtanultuk, hogy azok minő földet és ápolást igényelnek, nem fogjuk engedni, hogy rétünkön tovább is bujálkodjanak a természethozta rossz füvek, hanem ezeket irtani, a jókat pedig ápolni fogjuk és munkánk áldást hozand.

Mindenekelőtt tehát nézzük, hogy fekvésre nézve minők kaszálóink és minő fekvést ismerünk legjobbnak.

Hogy a fűterméshez kellő nedvesség a főkellék, azt mindnyájan tudjuk, jó fekvésű kaszálóknak tehát csak azokat ismerjük, melyek kellő nedvességűek, úgy, hogy legalább két jó kaszálást adjanak; oly területek vagy rétrészetek tehát, melyek a fűvet csak gyéren termik és alkalom sincsen a területre vizet bocsátani, nem hagyhatók meg haszonnal kaszálónak, hanem szántófölddé alakítandók.

Kedvező fekvésű réteknek ismerjük azokat is, melyek közel folyóhoz, patakhoz vagy forráshoz esnek, kellő lejtvel bírnak, hogy öntözni lehessen, ily kedvező fekvéssel bíró kaszálókat hegyes vidékeken találunk; ellenben rossz fekvésű réteknek tudjuk azokat, melyek mély teknő alakúak, ingoványosak, honnan a víznek rendes lefolyása nincsen; ezeken a füvek durvák, savanyuk, nem táplálók, sőt ártalmasak is.

A folyók áradásainak kitett kaszálók bizonyos körülmények közt nem mondhatók rossz fekvésűeknek, mivel az árvíz a rétekre iszapot hoz és megtermékenyíti, s ha egykor vagy máskor eliszapolja a fűvet is, e kárt a jövő bő terméseiben helyre pótolja, a gazdát pedig a trágyázás költségeitől felmenti.

Némely gazda, sőt ki merem mondani, a legtöbb gazda, gazdaságának eme legbecsesebb részét, kaszálóját, leginkább elhanyagolja és tulajdonképen csak akkor kezdi nézegetni, mikor már nagyon fogytán van otthon a marhának ennivalója, hogy hát lesz-e szénatermés? de hogy előbb megnézné és vizsgálná, vajjon e szegény rétnek nincsen-e a gazda kezére szüksége, nem kell-e támogatni, hogy kötelességét teljesíthesse? arról szó sincs! Igaz, régi közmondás, hogy a jó lovat biztatják leginkább; a kaszálótól is, mely szántás, vetés nélkül adja a termést, megtagadnak minden ápolást, csak kihasználni szeretik, pedig a kaszáló is csak úgy fizet jól, ha mi is megadjuk, mi neki való.

Mindenekelőtt megkivánja, hogy fölületét tisztán tartsuk, egyengessük. A bokrok, tüskék, hangyabolyok, vakond-turások akadályul szolgálnak a rétek lekaszálásának, elfoglalják a helyet, kiszorítják a jó fűveket és megkevesbitik a termést. A gondos gazda, ki kaszálójának értékét meg tudja becsülni, ki valamit arra is ad, hogy szomszédja vagy tulajdon cselédje is meg ne szólja; kaszálóját bokroktól, tüskéktől, minő a szamar-, szerb- és gilicze-tövis, tisztán tartja, a hangyabolyokat és vakond-turásokat, mielőtt begyepesednek, szét teríti, mely utóbbi munkát tavasszal fogas- és tövis-boronával könnyen és czélszerűen lehet végezni; ha ellenben ezt tenni elmulasztja és a halmok begyepesednek, akkor vagy szét kell azokat hasogatni és szétteríteni, mi által csupasz helyek támadnak, vagy ennek elkerülésére a halmok gyepfelületét kapával felemelve, a porhanyó földet elteríteni, a gyepet ismét helyére visszataposni.

Kincses József gazda azon kérdést intézi az ispán úrhoz,

valjon miként lehetne a vakondokat, melyek a gazdának annyi bajt okoznak, legkönnyebben kipusztítani?

Mely kérdésre ispán úr azon választ adja, hogy kár volna minden vakondért, melyet a gazda elpusztít, mivel e kis állat a gazdának jó barátja, a réten pedig még munkatársa is, a mennyiben e kis földi bűvár csakis rovarokkal él és a mellett nagyon falánk, töméntelen növénypusztító rovar emészt meg. A mi pedig túrásait illeti, azzal is hasznot tesz a kaszálón, mert fellazítja s mintegy felszántja és utat nyit a levegőnek és nedvességnek a fűgyökerekhez, a nélkül, hogy a gyeppen kárt tenne, a feltúrt porhanyó föld pedig szétterítve termékenyítőleg hat a fűvekre.

Nagyobb ellensége a jó réti fűveknek a gyomok és ártalmas fűvek, ilyenek a zsurlók, mohok, sás, káka, fekete nadálytő, gyékény és egyebek; ezeknek jelenléte arra mutat, hogy kaszálóink nélkülözik a jó gondozást, de a mennyiben azoknak tüzetesebb megvizsgálása és ellenük való óvintézkedése a helyszínén legjobban lesz megmagyarázható; ezuttal bezárom előadásomat, hogy jövő héten a sáros dülői rétekre kiszállva, ott folytassuk tanulmányainkat.

Hajdu Mózes bíró egyszerű szép szavakban megköszönte ispán úrnak tanulmányos szép előadását az összes gazdák nevében és ígérte, hogy jövő vasárnap még nagyobb számmal fognak megjelenni a sáros dülőben.

Második Vasárnap.

A vízenyős rétek lecsapolásáról.

Második vasárnapon Hegyköz községnek kettős ünnepe volt, a gazdák fiatalja, öregje, sőt nők is siettek a sáros düllőre, hogy hallgassák az ispán előadását, melyről mult vasárnap óta egész héten szó volt a faluban, s ezuttal a község lelkésze is részt vett a kirándulásban.

Az uradalmi ispán, ki már ekkor a düllő szélén várta hallgatóit, kezet szoritván a lelkész úrral és röviden üdvözlővén a megjelenteket, egy vízlevezető árok mentén, mely az uradalmi és a községi kaszálók közt határárkot képezett, haladván e düllő legmélyebben fekvő részeig, itt megállapodva, hallgatóihoz imígyen szólott:

Emlékeznek az idősebb gazdák, hogy tagosítás alkalmával az uradalom részére a sáros düllőben eső kaszálórész hasonló kinézésű volt a községi gazdák kezére jutott kaszálókkal.

Hajdu Mózes bíró közbeszólva ezt mondja: „az igazat megvallva, az uradalom a legrosszabbik, vizesebbik, kákás, csátélyos részt kapta.“

Ispán: Az uradalmi tisztség látta azt, hogy ha e kaszáló az akkori elvizenyősödött, mocsáros állapotában megmarad, onnan jó szénát nem nyerhet, elhatározta tehát, hogy ha tulságos költséget nem okoz és e költség arányban áll a várható haszonnal, a rétet a fölösleges víztől megszabadítja.

Az időközben keletkezett országos kulturmérnöki intézmény a földmívelési miniszterium által országos költségen azon célból létesített, hogy az országban levő hibás földrészeket,

melyek vagy egyáltalában használatba nem vehetők vagy csak kevés hasznot adnak, mivelés alá alkalmassá tegye és javítsa. — Valakinek szüksége van az országban efféle hibás talajok javítására és a földmívelési miniszteriumhoz folyamodik, akár legyen az magánbirtokos, akár egész község, a kerületi kulturmérnök a dolgot megvizsgálja, terveket készít, tanácsokat ad és utmutatással szolgál *ingyen*, a kivittelt is úgy intézi, hogy az sokba ne kerüljön. Ez alkalmat tehát az uradalom felhasználva, sáros düllői kaszálóit a kulturmérnök terve szerint nyílt árkokkal — a mint látják — vizmentesítette; igaz ugyan, hogy e munka holdanként 8 forintba került, de ha egybehasonlítjuk a régi állapotot az újjal, mindenki be fogja látni, hogy hasznos dolgot végeztünk és hogy már rég visszakerült a jobb fű és jobb szénatermés által a reá fordított költség; de hogy ezt közelebről megítélhessük, lépünk először az uradalmi kaszálóra, mely lecsapoló árkokkal van ellátva és azután térünk át a gazdák kaszálóra és vegyük vizsgálat alá a füveket.

Kovács Péter gazda és előljáró azon észrevételt teszi, hogy kissé kételkedik a kulturmérnöki munkában, mert hiszen a vizet a lejtnek futó egyenes árkokkal szokták levezetni, az uradalmi kaszálónak pedig legmagasabb részén keresztben van egy árok húzva és pedig a legmélyebb: hiszen a többi hosszába húzott árkok is megtették volna a vízlevezetést, ez tán mégis fölösleges kiadás, ezt már a szegény ember nem birná.

Ispán: Ép ez az, a miért a miniszterium jónak látta olyan tanult embereket szerezni e célra, kik ahoz jobban értenek nálunknál, és habár én sem vagyok képes ezen mérnöki munkákra nézve minden irányban kellő felvilágosítást adni, mert én sem vagyok e dologban szakértő, de ama nagy keresztárokra nézve mondhatom, hogy a leghasznosabb valamennyi levezető árok közt.

Hegyes vidékeken, minő a mienk is, a nedvesség a hegyi és a hegyek alatti forrásokból halad a talaj felszine alatt a vidék

egész szélességében a völgyeknek, ha már most egy mélyebb keresztárkot huzunk ezen szivárgó vizáramlat elé, bizonyos, hogy a víz ez árokba ömlik és nem haladhat tovább a talajban, hanem az árokban keres lefolyást, melyet a keresztárokkal összefüggésben levő levezető árokban meg is talál.

Könnyen beláthatjuk tehát, hogy a kaszálónak egész szélességében huzott keresztárok megmenti az alatta elterülő kaszálókat a talajban lefelé szivárgó víztől; az eső és hóvizet azután a levezető árkok könnyebben viszik el.

Eféle tudnivaló sok van a talaj javításánál, melyet mi gazdák nem igen tudunk és azért legjobb oda folyamodni, honnan biztos orvoslást reménylhetünk, mit — a mint már fent is mondtam — az eredmény legjobban mutat. —

Most szemügyre vette a társaság a fűféléket, először a lecsapolt uradalmi és azután a szomszéd községi kaszálón és itt nagy különbséget láttak, mert míg ott a lelkész — ki egyuttal jó fűismerő is volt — megnevezte a mezei komocsint, a réti csenkeszt, a csomós ebirt, a tarackbúzákat, a sovány perjét, a mezei ecsetpázsitot, a fehér herét, a kaszanyűg babot, mint a gazdák előtt is ismert legjobb fűféléket, és míg csak a feltöltetlen legmélyebb helyeken lehetett ritkább fűállást és kevés csátéféléket észlelni; addig a községi kaszálókon a régi rossz csáté, káka féléket és gyér, ritkás fűállományt látni; kivéven az uradalmi levezető árokkal szomszédos Fehér István gazda kaszálóját, ki mint már a bevezetésben is említve volt, ezen kaszálóját kis árkokcsákkal vette körül, lejtten az uradalmi árokba, mondhatni szép eredménnyel; mert feltűnő javulást mutattak a fűfélék.

Juhász András törvénybíró azon kérdést intézi az ispánhoz, vajjon azon füvek, melyeket a vízmentesített uradalmi kaszálókon a lelkész úr megnevezett, de melyek a lecsapolás előtt — mint azt az egész falu tudja — ott nem voltak, vetve lettek-e és mi-

képen? tán úgy, a mint azt Fehér István gazda tervezi és nekünk kertjében elbeszélte?

Az ispán ezen kérdésre azon felvilágosítást adja, hogy ép e helyen, hol a kaszálót az imént megvizsgáltuk, vetés nem történt, és ha mégis most másféle és pedig jobbféle, szelidebb édes füveket látunk az azelőtti savanyú füvek helyén, az onnan van, mivel ama édes füvek tövei meg voltak a lecsapolás előtt is, de mert a nagy nedvesség ezeknek ellensége, a savanyú füveknek pedig kedves tápláléka, ezek megnőttek kasza alá, amazok pedig elcsenevésztek; most pedig, hogy a vizet levezettük, az édes füvek kerültek fölül, a savanyuk pedig kivesztek. Azért tehát itt vetésre nem volt szükség; de az ritka eset, és csak kedvező talajviszonyoknál jó elő, hogy lecsapolás után a jó füvek elég bőségben és elég sűrűn fejlődnek; vannak olyan részek is, hol a talaj szegényebb, ott a fű lecsapolás után megritkul, efféle kaszálókat aztán feltörés, javítás és vetés alá kell fogni, a mint azt Fehér Istvántól már hallották; de erről majd későbbben fogunk beszélni.

Itt még csak azt akarom felemlíteni, hogy a lecsapolt kaszálókon nem mindig, sőt ritkán elég maga a víz levezetése, mert efféle kaszálók rendszeren nagyon mohosak is szoktak lenni, pedig tudjuk, hogy a moha a jó füvek legnagyobb ellenségeinek egyike, elszívja a táplálékot a füvek elől és kiritkitja, a mohát tehát mindenekelőtt és minden eszközzel irtani kell. Nagyobb területeket éles, megterhelt fogasboronákkal tavaszon és őszön, száraz időben kétszer, háromszor hosszában és keresztben megjárattjuk, kisebb területeken éles kézi gereblyével tépjük fel a mohát és összehúzatva, megszáritva megégetjük. Ezen munkával a kaszálóknak két irányban használunk, először a mohát irtjuk, másodszer a gyep felületét porhanyítjuk, a levegőnek és esőnek a füvek gyökérzetéhez utat nyitunk, a mohának hamva pedig trágyául szolgál.

Tapasztaljuk még, hogy a lecsapolt kaszálókon itt-ott kisebb

mélyedések maradnak, honnan a víz le nem vezethető, az ilyen kisebb gödröket földdel töltjük ki és fűmaggal bevetjük.

Ismét látom, hogy Kincses József gazdatársunk kétkedve rázza fejét, mintha azt akarná mondani, hogy: „ki érne arra reá, hogy a kaszálóra is földet hordjon, mikor alig győzzük a többi gazdasági munkánkat végezni.“

Pedig csak egy részben van igaza, t. i. hogy bizony egyszerre nem vagyunk képesek 50—100 szekér földet vinni kaszálónkra, de ha minden heverő napunkat ilyes munkára fordítjuk, megtelik az a gödör egy, két vagy három év alatt, de ha bele sem kapunk csak azért, mert sok időbe kerül a munka, akkor soha sem lesz meg.

A gazdának feladata mindennel és így az idővel is gazdálkodni; bevégezvén az őszi munkákat és a nyári munkák kezdete előtt, minden gazda rendelkezik több-kevesebb üres idővel, efféle munkákra kell azt felhasználni; — nincs a gazdaságban az a kis dolog, mit megbecsülni nem tartoznánk, régi közmondás: ki a keveset nem becsüli, sokat sem érdemel.

„Honnan vegyük az ehhez szükséges sok földet“ kérdé Juhász András uram? ott vannak a fölösleges árokpártok, mennyi utcai és uti sarat lehet egybegyűjteni, mely egyuttal trágyát is tartalmaz, azután kaszálóink mentén rohan sokszor az eső- és hóviz a magaslatokról, ha e vízfolyásokban bizonyos távolságokra gödröket ásunk, ezekbe a rohanó viz lerakja az iszapot, eső után ezen gödrökből gyűjthetjük a termékeny iszapot és tölthetjük vele kaszálóink mélyedéseit; csak akarni kell és kitartásunk legyen, akkor a siker sem marad el.

A kaszálók és általában a talaj vízmentesítésénél még meg kell említenem a vízmentesítésnek legtökéletesebb módját, az ugynevezett „*alagsövezést*“, mely abból áll, hogy a talaj fölösleges nedvességének elvezetésére bizonyos mélységre agyagból égetett csöveket rakunk a földbe és ismét betakarjuk, mely lerakásnak

természetesen bizonyos rendszerben kell történnie. Ezen munkát ismét a kulturmérnökök tervezik és készíttetik; e csöveken aztán a víz a lejt felé lefolyik.

A csöveket nagyobb kövekkel is helyettesítik, melyek közt maradó hézagok szolgálnak a víz levezetésére.

Ez azonban már nagyobb költséggel járó munka, melyet csak ott szoktak alkalmazni, hol a nyílt árkolással segíteni nem lehet.

Hajdu Mózes bíró a rétek lecsapolásáról tartott eme érdekes előadás és a helyszínén való bemutatás után egész szerénységgel azon kérdést intézi az ispánhoz, hogy: „a mennyiben belátható dolog az, hogy egyes nagyobb birtokos efféle hasznos munkát nagy birtokán létesíthet, miként véli azt a számos községi birtokos apró részletein létesíthetőnek, hiszen a felső szomszédok az alsókat el-árasztják?”

Az ispán ismét csak a kulturmérnöki intézményre figyelmeztette a gazdákat, melynek közvetítésével az egész dülő közös árkokon bizonyos terv szerint fogna lecsapoltatni, a nélkül, hogy bárkinek is kárára lehetne.

Az idő este felé fordulván, a társaság eloszlott, hogy jövő vasárnapon a kaszálók hegyháti düllőjében gyülekezzenek, hol az ispán a *rétöntözést* fogja bemutatni a társaságnak.

Harmadik vasárnap.

A rétek öntözéséről és trágyázásáról.

Elkövetkezvén a harmadik vasárnap, délután senki sem gondolt az eddig kedvelt korcsmai szórakozásra, hanem isteni tisztelet után valóságos népvándorlás volt — élén a lelkész és Vigyázó kántortanító — a hegyháti düllőre, hol az ispán így oktatta az egybegyült népet:

Oly kaszálókat, melyek folyók vagy patakok közvetlen közelében vannak, egyszerű bevezető árkokkal elárasztjuk és egy bizonyos ideig a vizet rajta hagyjuk. Hogy ezen árasztást eszközölhessük, rétünk ellenkező végén töltést huzunk, mely a vizet felfogja. A rétnak kellő átnedvesedése után a vizet a töltésbe épített egyszerű zsilipen leeresztjük. Ezen elárasztási mód, ha sok vízzel rendelkezünk, kevés esés mellett is, olcsón eszközölhető.

Ha azonban nagyobb távolságról kell a vizet kaszálóinkra vezetni és nem nagy a víztömeg, melylyel rendelkezünk, de mégis annyi, hogy részletes elárasztást eszközölhetünk, akkor felosztjuk kaszálónkat táblákra, és a fentebbi módon vezetvén a vizet először az első táblára, ennek öntözése után a másodikra és így tovább a legalsó tábláig. Ezen elárasztási mód már pontosabb besztást és valamivel több költséget kíván, mint az első, mert itt már minden egyes táblát kis töltéssel és vízvezető árkokkal kell ellátni. Efféle öntözési rendszer az, mely itt előttünk van.

Ezek után még felemlitem — folytatá az ispán — azon öntözési módot, midőn csak kevés vízzel rendelkezünk, mely az elárasztáshoz nem elég. Ez esetben az ugynevezett *csergedesztetési* öntöző rendszert alkalmazzuk, mely abból áll, hogy — kellő esést

feltételezve — a vizet egy fővezető árokkal kaszálónk legmagasabb részén vezetjük végig. Ebből aztán jobbra-balra apró árkocskákkal szétosztjuk a vizet egész kaszálónkon csergedezve; a víz azután a kaszáló legmélyebb részén ismét egybegyül és onnan erre szolgáló elvezető árkon szokott medrébe elfolyik.

Persze, hogy rétöntözést is csak úgy képzelhetünk lehetnek, ha megvan a kellő esés, merre öntözés után a fölösleges vizet elvezethetjük. Mély lapályokon, valamint alföldünk nagy síkjain is ritkán vagy csak nagy költséggel létesíthető ez. Ellenben hazánk hullámos vidékein, hol egyuttal vizgyűjtő patakok is találhatók, már könnyebb a kivitel. Az erdélyi részekben pedig alig van vidék, hol a lecsapolásnak és rétöntözésnek valamelyik neme alkalmazható nem volna. És ha körültekintünk hazánk e részén, azt látjuk, hogy csak kevesen használják fel a természet nyújtotta jó alkalmat, hanem bizzák kaszálóikat az ur istenre és az időjárásra. Ha sok eső van, elposványosodik kaszálójuk, ha szárazság van, gyér a fű állománya; jóllehet nem messze szalad el a rohanó patak kaszálójuk mellett. Tudjuk pedig, hogy öntözés által nemcsak megnedvesítjük kaszálóink talaját, mely nélkül fűtermés nem is képzelhető, hanem, mert a vízben mindig több-kevesebb oly anyag van, mely kaszálóink trágyázására, a fűnek pedig tápanyagul szolgál: az öntözés által felmentetünk az alul, hogy kaszálóinkra istálló trágyát legyünk kénytelenek hordani.

Az időszakra nézve, hogy mikor öntözzük rétjeinket, sokat határoz az időjárás; de elvül szolgálhat, hogy valahányszor a fű állása megengedi, azaz tavasszal és ősszel és minden kaszálás után az öntözést el ne mulasszuk, különösen, ha a víz zavaros, mert ekkor hoz legtöbb tápláló iszapot.

Elárasztott kaszálóokban egerek, cserebogár pajorja és egyéb káros rovarok elpusztulnak, vagy onnan eltávoznak.

Kincses József gazdának az imént szomszédjához intézett ama észrevételére, hogy mindehez pénz és költség kell, azután,

hogy ehhez nem is ért a paraszt ember: csak azt felelhetem, hogy igaz bizony a régi közmondás, hogy a halált sem adják ingyen; — de hogy ezen költséget, mely pár év alatt a jobb termésben bőven megtérül, bármely község vagy egyes gazda meg nem bírná, azt tagadom, csak akarni kell. A mi pedig a hozzá nem értést illeti, itt ismét csak a kulturmérnöki intézményre utalok, honnan a rendszeres terv ingyen készül, és ha a kaszáló tulajdonosok őszi és tavaszi heverő napjaikat ezen munkára fordítják s maguk készítik az árkokat közös akarattal, bizony kis költségből kerül ki az egész.

De többet mondok, ha gazdatársaink legnagyobb része ahhoz rest nem volna, hogy a kaszálójuk közt csergedező patakokat, mint valóságos Isten áldását csak annyira is megbecsülnék, hogy azokból a vizet legegyszerűbb módon kis árkokcsákkal időről-időre kaszálóikra kivezetnék, így is sokat nyerhetnének azzal.

Ez az kedves gazdatársaim, mit a kaszálók vizmentesítése és öntözése körül tulajdon tapasztalataim alapján jónak, kivihetőnek és elérhetőnek vélek: vegyék hasznát a hogy tudják.

* * *

Megigérttem, hogy a *kaszálók trágyázásáról* is el fogok mondani egyet-mást.

A víznek alkalmazása szolgáltatja a kaszálók állandó megtermékenyítésére a legolcsóbb trágya-anyagot; de hol ezzel nem rendelkezünk, egyéb trágya-anyagokról kell gondoskodnunk, mert a kaszálót sem lehet ám megcsalni. Honnan folyton elveszünk és soha semmit vissza nem pótolunk, ott előbb-utóbb elfogy az elvenni való. Igaz ugyan, hogy a fűfélék nem vesznek a talajból annyi tápanyagot igénybe, mint a gabonafélék, de semmiből azok sem tudnak bő termést adni; azért a gazdának feladata kaszálói-nak trágyázásáról is gondoskodni.

Honnan vegyük a trágyát, mikor a szántóföldekre sem kerül belőle elegendő, fogják mondani?

Erre pedig ezeket válaszolom; ki kaszálóját jól ápolja, annak sok és jó szénája terem, kinek sok szénája van, sok marhát tarthat, ki sok marhát tart, annak sok trágyája is lesz, melyből jut a szántóföldre is, a kaszálóra is.

De nem is kell, hogy a gazda a kaszálók részére az istálló-trágyát nagyobb mértékben használja, ha a trágya-anyagok gyűjtésében a megszokott nem bánomságot kissé mérsékli és gondosabb lesz. Ugyan mondják meg barátim, hányan vannak köztünk, kik az istálló-trágya levét felfogják és vízzel hígítva télen és kora tavasszal kaszálóikra hordanák? Én részemről Fehér István gazdán kívül községünkben senkit sem ismerek, ki ezt cselekedné; — hanem végig menve a község utczáin, megbotránkozva és szívfájdalommal látom, hogy miként csergedezik a kapuk alól a trágyalé az út árkába; pedig higyjék meg barátaim, hogy a trágyalé egyike a leghathatósabb fűnövesztő anyagoknak; gyűjtésére egy rozsz hordó a földbe ásva megteszi a szolgálatot, a mint azt Fehér István uram udvarán láthatták.

Igaz, hogy ez még mind nem elég, hogy kaszálóinkat termékenyebbé tegyük, mert a trágyalé kaszálóinknak csak egy részére fog elég lenni; vannak azonban még más, eddig teljesen elhanyagolt források, honnan kaszálóinkra trágya-anyagokat gyűjthetünk; itt van például a padlások és csűrök söpredéke, a kertekben és udvarokban írtott gyomok, melyeket rendszeresen a kerítésen át szoktak elhányni; konyha-mosadék, tojánhéj, bőrdarabok, marha- és sertés-szőr, szaru, csont, mész-hulladék, hamu, korom, fűreszpor és forgács-hulladék, vér, toll, árnyékszék tartalma, utcai sár, mindannyi értékes trágya-anyagok, melyek még mindig nem részesülnek a gazdák részéről kellő figyelemben. Ha ezeket apránként, de egész esztendőn át szorgalmasan gyűjtjük, s valahányszor szekéren kaszálóinkra megyünk, ez anyagokat a rét szélén egy halomba lerakjuk, s ehhez a már fent is említett, az út árkaiból gyűjtött iszapot tesszük, ott többször — különösen

eső után — átforgatjuk és télen vékony rétegben a kaszálón kiterítjük, tavasszal fogas boronával a talajba juttatjuk: hiddjék meg, hogy képesek leszünk kaszálónkat jó karban tartani és javítani, a nélkül, hogy istálló-trágyánkat nagyobb mértékben kellene fogyasztani; különösen, ha arra is fordítjuk figyelmünket, hogy rendszeren készített trágyatelepünk fenekére időről-időre egy lábnyi jóféle földet teszünk és azt az istálló-trágya kihordása után onnan felszedjük és a rétre visszük, hogy ott a már fent említett keverék-trágyával együtt kezeljük és a már mondott módon kite-ritsük, az istálló-trágya telepünk fenekére pedig új földréteget hordunk. Ezzel azt is elértük, hogy a telepen levő trágyából kiszivárgó híg rész nem vész el haszonvétklenül.

Jövő vasárnap a rétek felujtásáról fogok szólni.

Negyedik vasárnap.

A kaszálók felujtása, némely réti füvek megnevezése és a rétek legeltetése.

Negyedik vasárnapon a szokott időben az egybegyülés a községházában történt.

Már a mocsáros rétek lecsapolásánál felemlítém — kezdé előadását az ispán — hogy vannak körülmények, melyekben a jó termő kaszálók már az által, hogy a tulnedvességtől megszábadítottak, önön magukat ujitják fel: fölül kerekedvén ugyanis a jóféle füvek a roszaknak, sűrű és jó gyepréteget képeznek. Ezen eset azonban nem mindig áll be; legtöbbszörre a lecsapolt rétek ritkás, elmohosodott gyepréteget mutatnak; ismét más kötött talaju rétek hosszabb használat után fölületükben nagyon megke-

ményednek és szegény termést adnak. Ekkor elkövetkezett azon időpont, hogy kaszálónkat feltörés, átmivelés és fűmagvakkal való uj bevetés által felujítsuk, megiffjitsuk.

Ez az a munka, melytől némely gazda olyan nagyon fázik, és szörnyü dolognak tartja — azt a kérdést vetvén fel, hogy : ha kaszálóját feltöri, honnan vegye annak uj szénaterméséig a szükséges takarmányt, de kivált a sok drága fűmagot honnan szerezze be ?

No ha csak ez a baja annak az ijedtséges gazdának, elmondom a módját, hogy takarmány hiánya ne legyen, és hogy olcsó fűmaghoz is jusson. Törje fel kaszálóját késő ősszel, a midőn az évi teljes termését levette, ekkor télen jól kifagy, porhanyó lesz, a gyökér és gyomfélék nagy részben elpusztulnak, elkorhadnak ; ugyan e télen hordja meg feltört kaszálóját jól trágyával, s tavaszra szántsa alá a trágyát, fogasolja és porhanyítsa meg a földet és vessen bele takarmány répát, ennek termése bőven fogja pótolni a szénahiányt első évben. A répanak többszöri kapálása által a talaj elkészítettik és alkalmassá tétetik arra, hogy az ismét kaszálóvá alakíttathassék, mi ugy történik, hogy őszön a répa kiszedése után felszántjuk a volt répaföldet, télen át a szántás ismét kifagy és porhanyodik ; reá következő tavaszon ismét szántunk, a szántásra vetünk zabot kevés bükkönnyel, ezt jól befogasoljuk, azután behintjük a fűmagot és könnyü tövisboronával behuzatjuk, síma hengerrel lenyomatjuk.

A mint a zab — melyet *védnövénynek* is nevezünk, mert megvédi a zsenge fúkelést a szárító napsugarak és szelek ellen — kalászát hányja, levágjuk és megszáritjuk szénának ; ez fogja második évben pótolni a réti széna hiányát. Ha a fű még az őszi kasza alá nő meg, és elég sűrű, ugy azt is levágjuk, ha azonban ritkás vagy nem nőtt meg kellő magasságra augusztus hó végéig, ugy bántatlanul hagyjuk magba menni, de késő ősszel száraz időben megfogasoljuk. Ezzel készen van felujított kaszálónk, mely bő termésével hálás lesz reá fordított fáradságunkért.

A szükséges magra nézve Fehér István ezt adja elő: „ezelőtt két évvel az ispán úr figyelmeztetett egyik kaszálórészemnek rosz fűtermés voltára és biztatott, hogy ha már azt a fáradságot vettem magamnak, hogy rétemről apró árkokkal a fölösleges vizet levezettem az uradalom nagy levezető árkába, folytassam tovább a javítást feltörés és újra bevetés által. Természetesen én is azon kérdést tettem, honnan vegyem hozzá a drága magot? Ekkor az ispán úr a kaszálókra mutatott, azt mondván, hogy ha ismerem a jó füveket, — mint a hogy minden jóra való gazda ismeri is — érésük után szedjem azokat minden fajtából külön, ott, a hol találok, az utak mentén, árok partokon, de különösen a röst gazdák kaszálóin, kik a fűvet csak akkor kaszálják, mikor már magba ment. Hozzátette még azt is, hogy legjobb sikert várhatunk ezen magvakból, melyeket a magunk vidékén gyűjthetünk. Csak ha vidékünkön egyáltalán jó füvekkel nem rendelkezünk, folyamodjunk a vásárláshoz. E tanácsot fogadva, házi népem segítségével egész nyáron és őszön át, a mikor időt vehettem hozzá, minden fajtából szedtem az egész vidéken egy-egy jó csomót és bemutatam azokat az ispán úrnak. Ő azokat három felé osztotta; a magas növésű *szálfüveket* külön, azután külön az alacsony növésű *aljfüveket*, és végre külön a *leveles füveket*, úgy magyarázván meg a dolgot, hogy e fűfélék együttesen és kellő arányban keverve jobb és sűrűbb gypet képeznek és jobban elférnek egymás mellett, mint ha mind magas növésű, vagy alj, vagy leveles füveket vetnénk.

Szétválasztás után elnevezte azokat fűvésznevükön, nevezetesen: a szálfüvek közül kiválasztotta a *komócsint*, az *ecsetpázsitot*, a *perje-féléket*, a *réti csenkeszt*, a *rozsok-féléket*, a *mézpázsitfüvet* és a *csomós ebírt*. Az aljfüvek közül a *tarackos tippant*, a *sárga zabfüvet*, a *juhcsenkeszt* és az *illatos borjupázsitot*. A levelesek közül a *fehér herét*, a *vörös lóherét*, a *kaszanyűg babot*, a *bal-taczimot*, a *somkórót* és *nyúlzapukát*.

Mindezen fűmagvakat külön lemorzoltam száraikról, gondosan eltettem és a reá következő tavaszon házi kertemben külön ágyakban elvettem, de a mennyiben első évben azokból annyi mag nem termett, mennyire szükségem lett volna, az első évi termésből gyűjtött magot ez évben ismét elvettem, a mint azt az előljárók kertemben láthatták, melyből már annyi mag ki fog kerülni, hogy a múlt őszön feltört és ez évben répával elvetett kaszálómat jövő tavaszon az ispán úr által mondott módon elvethessem, sőt marad is annyi magom, hogy folytathassam a magtermeletést és más gazdatársamnak is — ki e munkához kedvet kap — kevés maggal szolgálhassak.“

Ekkor Hajdu Mózes bíró szólalt fel, köszönetet mondva Fehér István gazdatársának azon ajánlataért, hogy a nagy fáradsággal szedett fűmag terméséből gazdatársainak is juttatni kész, és indítványozza, hogy ezen mag a község nagy csűrösében Fehér István és Vigyázó kántortanító felügyelete alatt a gazdaközönség költségére elvetve szaporittassék oly mértékben, hogy abból a gazdák mérsékelt áron magot beszerezhessenek ; mely indítvány egyhangulag elfogadtatott.

„Tekintve a fent elősorolt fűféléknek a gyep képzésére való különböző hivatását, azoknak keverésében bizonyos arányt kell tartani, nevezetesen, hogy *az egész magszükségletnek* — egy kataszteri holdra 35—40 klgrmmot számítva — *felét a magas fűvek, $\frac{3}{10}$ -ed részét az aljfűvek és $\frac{2}{10}$ -ed részét a leveles fűvek képezzék.* E szerint tehát, ha 40 klgrm magot vetünk egy kataszteri holdba, a magas fűvek magjából 20 kilogramm, az aljfűvekből 12 klgrm. és a levelesekéből 8 klgr. magot kell számítani ; mely magvak összekeverve vettetnek el egyenletesen. Meg akarom jegyezni, hogy az imént megnevezett fűféléken kívül még sok jóféle fűfajta van, melyek a kaszálók felujítására alkalmasak ; de itt csak azokat akartam felemlíteni, melyek mindenféle talajra és a mi viszonyaink közt legcélszerűbben felhasználhatók. Magától

értetődik, hogy a nagyobb magú füvek magjából a keverékbe mindig valamivel többet teszünk súlyra nézve is, mint a kis maguak magjából.

* * *

Most a kaszálók *legeltetéséről* akarok röviden megemlékezni. Sokat vitatkoztak és irtak már gazdáink arról, vajon egyáltalában jó-e vagy káros a kaszálók legeltetése, a nélkül, hogy e tekintetben teljes megállapodásra jutottak volna; mert sok ok van, mely a kaszálók legeltetését megengedi és kívánatossá teszi, de megannyi ellene is szól.

Annyi áll, hogy habár bizonyos körülmények között a legeltetés nem árt a réteknek, például száraz őszön, a midőn kár nélkül mehetünk a kaszálókra és némi táplálékot is találnak azokon marháink; de ha meggondoljuk, hogy ritkán száraz az ősz és hogy nedves időjárásban a kaszálók taposása — különösen kötött talajon — valóságos veszedelem, akkor bizony tanácsosabb nem legeltetni, vagy a legszigorubb felügyeletet arra fordítani, hogy csak száraz időben hajtassék rá a marha; a tavaszi legeltetés mindig a szénatermés rovására történik, azért az soha sem engedhető meg.

Otödik vasárnap.

A legelőkről általában. A különféle legelők ápolásáról. A legelők okszerű kihasználásáról.

Otödik vasárnapon a gazdák az ispán meghívására az uradalmi angol kertben találkoztak, hol nagy területű legelő volt a csikók számára bekerítve. Az ebben díszlő árnyas tölgy- és hársfák alatt foglaltak helyet.

Tudom jól — így kezdé az ispán előadását — ha kijelentem, hogy ma a legelők ápolásáról, gondozásáról lesz szó, sokan azt fogják gondolni, hogy hiszen a legelők csak arra valók, hogy hajtsuk rá a barmokat; jó is volna bizony még azzal is vesződni azért a kis haszonért! Pedig kedves barátim, az rosszul van gondolva! A legelő is megkivánja a magáét és úgy lesz az is hálás, ha gazdája keze rajta meglátszik.

Szólni fogunk először *a természetes legelőkről; a hegyi- vagy havasi legelőkről* és azoknak okszerű ápolásáról; ezután *mesterséges legelőkről* és végre mindeme legelőknek helyes, okszerű kihasználásáról.

Az úgynevezett *természetes legelők* hazánkban rendszerint oly területek, melyek vagy kedvezőtlen fekvésük- vagy talajminőségüknél fogva sem szántóföldeknek, sem kaszálóknak nem alkalmasak és így parlagon heverve szolgáltatnak barmaink számára több-kevesebb, jobb vagy rosszabb fűtáplálékot. Ilyenek a tulságos dombos és hegyes fekvésű területek, továbbá a nagyon homokos, szíkes vagy sziklás földek.

A kis gazdák, illetőleg a községek az efféle területeket rendszeresen közösen használják és felosztatlanul hagyják és ekkor azokat *közlegelőknek* nevezik. A mennyiben pedig eme közös legelők érdeklik leginkább a kis gazdákat, ezeknek használatáról fogunk bővebben szólni.

Sokszor felmerült már azon kérdés, vajon egyáltalában szükséges vagy hasznos-e a kis gazdákra nézve közös legelőt tartani, és nem jobb volna-e a legelőket felosztani és istállózást alkalmazni. Ekkor legelő helyett mesterséges takarmányt kell teremteni és azt otthon a marhával megétetni; így egy holdon három annyi táplálékot nyer az állat és otthon készíti a trágyát; a legelőn pedig soványan él és ott elhullajtva a trágyát, ez a szántóföldekre nézve elvész.

Ekként okoskodva a közlegelők felosztása előnyösnek látszik. A gyakorlat azt tanúsítja, hogy állataink — különösen hazai fajta szarvasmarháink és lovaink csak úgy fejlődnek jól, ha istállói jó tartás mellett — kivált fiatal korukban — állandó mozgásban tartatnak.

Továbbá, tapasztalatok szerint gazdáink már emberi hajlamuknál fogva és nyereszkesedési vágyból is a feltört legelő-részbe nem takarmányt, hanem piaczi növényt vetnek és ez állattenyésztésünknek máris érezhető kárává válik: kívánatos tehát, hogy a közös legelők egészen meg ne szüntessenek, hanem igen is szükséges, hogy azokat kellő gondozásban részesítsük.

A legelőterületek fekvésük és talajminőségük szerint különböző gondozást igényelnek. Egyenlő gondozást csak a tisztántartásra nézve követelnek. Gondunknak kell ugyanis arra lenni, hogy a legelő részeken csakis az állatok táplálására szolgáló fűfélék foglaljanak helyet; azért azokról mindennemű cserjék, bokrok, haszontalan vagy mérges növények — milyenek a szerb-, szamár- és gilicze-tövis, továbbá a lapu, lósóska, csalán, ökörfark-

koró, beléndek stb. — szorgalmasan kiirtassanak. A hol ezen növények állanak, ott jó legelő nem lesz, s elszaporodásuk idővel valóságos csapást képez. A *moha* is, mely a jó fünek nagy ellensége, csak úgy, mint a réteken fogasolás által kiirtandó.

A síkon levő legelő részek — mint már említém -- többnyire homokos vagy szikes részek. Mindkettő jó, egészséges, de apró, csekély mennyiségű fűvet szolgáltat, s leginkább juhok által használható ki célszerűen. Azonban jó gondozás mellett a szarvasmarha és ló is jól tenyészik rajta. A homokos legelőterületek még azért is nagyon hasznosak, mert száraz, meleg természetű talajuknál fogva korán tavasszal és későn ősszel, sőt télen át is haszonnal legeltethetők, csak a forró nyáron ég ki rajtok hamar a fű. Gondozásuknál leginkább arra kell ügyelnünk, hogy túlságos és gondatlan használat által a homok fel ne szabaduljon; nyílt buczkák ne támadjanak, mivel a szél a homokot a füves helyekre hajtva azokat is eltemeti. Efféle nyílt homok területeket legbiztosabban faültetés által tudjuk megkötni, és ezáltal nemcsak a többi legelőterületeket óvjuk meg a beboritástól, hanem egyuttal erdőt is nyerünk. Ákác, jegenye, topoly, bálványfa, sőt fenyő is szívesen terem a fellazított homokban.

Kincses József gazda szót kér és elbeszéli, hogy Pestmegyében lakó rokonánál látta, hogy a legelőn efféle nyílt buczkát gyökeres csemetékkel és dugványokkal szépen beültették, de a következő szél az egész ültetvényt gyökeréből kiforgatta s megsemmisítette s így alig hiszi, hogy ez úton segíteni lehessen a bajon.

Ez a félig végzett munkának következménye — volt a válasza az ispánnak — mert nem elég a csemetéket csak elültetni, hanem szükséges, hogy az azok közt levő mozgékony homokot apró galyak, szalma, polyva vagy tengeri szár kiszórásával lekössük. Ez biztosítja a csemeték állását azoknak teljes meggyökereszéseig, a midőn azután már egymást védik lombjaik által.

A szikes legelő területeknek főhibája az szokott lenni, hogy vízhatlan talajuknál fogva esőzés alkalmával a víz megáll, s ily helyeken az úgynevezett virágzó szík veszi fel magát, mely már messziről fehérlik, s mely a fűnövést akadályozza. Ez által idővel nagy legelőrészek válnak haszonvehetetlenekké. Szükséges tehát, hogy e helyekről a vizet a lehetőség szerint levezessük. Ha más-képen nem lehet, a legelő legmélyebb részén árkot húzunk, s a szétterülő álló vizet egyszerű barázdákon ezen árokba levezetjük, az üres szikes foltokat pedig lassanként homokkal, vagy ha ez rendelkezésünkre nem áll, más földdel meghordjuk és szénapoly-vával elvetjük.

Hogy a szeliden hullámos és száraz fekvésű legelők — minők Erdélynek nagy mezőségi területei — az állati test kifejlődésére a legkitünőbbek, arról az ott felnőtt és a maguk nemében páratlan erdélyi ökrök tesznek tanuságot. Eféle legelőkkel azonban a Mezőségen kívül egyéb erdélyrészi vidékek nem dicsekedhetnek. Erdélynek északi és keleti vidékein a hegyek és havasok alatti legelő részek többnyire túlnedvesek, s kevés táperővel bíró, de dús növéstű füveket teremnek. Ezeken az állatok már nem fejlődnek ki jól. A mennyiben pedig e legelőknek főbb hibája a túlnedvesség, a gazdának leginkább ez ellen kell védekeznie. Ezen területekről mindenekelőtt az ott bújálkodni szokott éger-, fűz- és nyíres-czihereseket kell szorgalmasan kiirtani, hogy a napsugarak szárítsák a talajt és javítsák a fűvet; továbbá hathatós óvszer az elvizenyősödés ellen, ha a legelő területek fölött úgy, a mint azt már a kaszálóknál is említém, egy kellő mélységű óvárkot húzunk, mely a hegyekből lefelé haladó talajvizet felfogja és végső pontjain levezető árkon elvezeti. Ez által a legelő kétszeres értékkel fog birni.

Ugyanezen legelő részeken fordulnak elő leggyakrabban azon veszélyes forrásos helyek, melyeken állataink a mételyt sze-

dik fel. Minden gondos gazda tapasztalásból ismeri ezen helyeket és meg is parancsolja a pásztornak, hogy e helyeket kerülje; de ez nem elég óvintézkedés, mert nem minden pásztor megbízható, és sokszor véletlenül is, a pásztor hibáján kívül is reá kerülnek az állatok ily helyekre. E bajt tehát — a mennyiben ily veszélyes helyek különben is csak szórványosan és nem nagy területekben vannak — legbiztosabban úgy kerülhetjük el, ha e helyeket galyakkal, tüskékkel beborítjuk és bekerítjük, hogy az állatok hozzá ne férhessenek.

Végre még fel kell említenem a havasi legelőket, melyek az erdélyi részekben nagy szerepre vannak hivatva, de kevesebb figyelemben részesülnek, mint megérdemlik. Ezen legelőterületek az által, hogy könnyelműen és gondatlanul használtatnak, minőségükben nagyon hanyatlanak; a folytonosan mozgó és soha el nem távolított görgeteg mindig jobban és jobban elborítja az alsóbb és legjobb marhalegelőket; a vizmosások ősidőktől fogva szabadon úzik pusztításaikat anélkül, hogy csak egy mentő kéz is megmozdulna azoknak zabolázására; pedig meggondolva azt, hogy a hegyes vidékek lakói, kik leginkább állattenyésztésre vannak utalva, ha idővel e legelő területektől elesnek, szomorú jövőnek néznek elé, ha mondom, ezt komoly gondolkodóra vesszük: bizony eljöttnek láthatjuk az időt arra, hogy e téren is ne mindent az Istenre bizzunk.

Mindkét bajon egyszerre úgy segíthetünk, ha évenként bizonyos területről közös erővel a görgeteget felszedjük és azokkal a vizmosásokban a rohanó viz ellen gátakat emelünk, melyek a víz rohanását mérsékelve, a további mosást megakadályozzák. Munka bizony ez, de hálás munka és szükséges, ha azt akarjuk, hogy ma-holnap kopár sziklák ne foglalják el ez értékes kincsét a hegyes vidékeknek.

Felemlíthetem itt, hogy vannak a gazdaságokban még

mesterséges legelők is, melyek vagy úgy készítettnek, hogy feltöretvén, pár éven át szántóföldképen kezeltetnek és azután úgy, a mint az a kaszálók felujításánál volt felemlítve, legeltetésre legalkalmasabb füvekkel elvettetnek és állandóan legelőül használtatnak, vagy beosztatnak a szántóföldek közé és azután bizonyos meghatározott időn át szántóföld-, kaszáló- és legelőkként használtatnak. Ilyen természetű legelők azonban csak nagyobb gazdaságokban, hol finom juh- vagy lótenyésztés űzetik, szoktak készíteni, azért elégnék tartom ezeknek itt csupán felemlítését.

Ezzel röviden elmondottam természetes és mesterséges legelőink természetét és ápolási módját.

A mi már most a természetes legelőknek kihasználását illeti, itt ismét mindnyájuknak figyelmét kérem ki, mert ép ez úton szoktak a gazdák leginkább vétkezni.

Általános szabályul szolgáljon, hogy tavaszkor, mielőtt marhánkat a legelőre kihajtjuk, engedjünk időt a talaj felszáradására és a fűgyökér felújulására, mert vizes, sáros talajra hajtani a marhát és túlgyenge fűvet rágatni valóságos méreg a legelőnek és egész évi termésére befolyással van; ezenkívül marhánknak sem szolgáltat a túlgyenge fű táplálékot, s legtöbb esetben bélbántalmat és hasmenést okoz.

Szabályul szolgáljon továbbá, hogy szokjunk el attól, hogy szarvasmarha, ló, borju, csikó, disznó, juh meglepje az egész legelő területet, hol azután sem az egyik, sem a másikféle állat nem elégitheti ki magát, a legelő pedig mentől hamarább fogytán lesz.

Tudjuk jól, hogy a szarvasmarha rágó szervénél fogva igényli a legmagasabb fűállást, utánna a ló és azután a juh: ennélfogva a szarvasmarha sem a ló, sem a juh után, de még ezzel közösen sem fog a legelőn jól táplálkozni. Azért tehát mindenképp előtt szarvasmarhánk részére külön jelöljük ki a legelőterületet, vagy ha ez nem lehetséges, legalább úgy osszuk be legelőterüle-

tünket, hogy a szarvasmarha mindig előzze meg a többi állatokat és ezeket kövesse a ló, utánna pedig a juh. A növendékmarhának és csikónak pedig mindenesetre külön és legjobb legelőrészt jelöljünk ki. Ha csak lehet, soha sem engedjük az egész legelő területet használat alá venni, hanem lehetőleg csak fele vétessék egyszerre használat alá, a másik fele pedig az alatt fejlődjék. Ily beosztás mellett a legelő kétszeres eredményt fog mutatni. A sertéseket soha sem eresszük gyeplegelőre, s ne vigasztaljuk magunkat azon szokásos állítással, hogy a disznó Szent-György nap után nem túr, — túr biz' az egész éven át, s el is rontja a gyeplegelőt. Hajtsuk tehát a sertéseket folyók és patakok közé, mocsáros helyekre és az ugarra, ott kárt nem tesznek és megélnek; a malacoknak pedig nyáron otthon egy kis luczernát termeljünk és kerti gyomot adjunk nekik zöldségkép.

Nem tehetem, hogy a közös legelők kihasználásánál ama legrútabb szokást: a külön őrzést, külön legeltetést roszalólag fel ne említsem. Megbotránkozva látja sokszor az ember, hogy 20—30 darab marha mellett 10—15 gyermek ólalkodik, és legtöbbször egymást rontva garázdálkodik; elvonatnak az iskolától vagy egyéb hasznos foglalkozástól csupa rosz, megrögzött megszokásból, és az előljáróságnak — mely ezt megengedi — bűnös közönyösségből. A mely község határában eme rakonezátlanság észlelhető, abban rend, fegyelem és ennél fogva jólét sem létezhetik. A külön legeltetés tehát — mely egyuttal a legnagyobb visszaélésekre is ad alkalmat — meg nem engedhető.

Végtére pedig bármennyire óhajtandó, hogy az állattenyésztés minél inkább fejlődjék, mégis nem szabad a legelő területeket tulságos marha számmal megterhelni, mivel az mindig a marha testfejlődésének rovására történik. Azon arányt, melyet a legelő kihasználásánál szem előtt kell tartani, úgy fejezhetjük ki, hogy *egy hold legjobb legelőre egg darab számos marhánál többet ne*

számítsunk; ezzel egyenlőnek vehetünk két darab növendék marhát, $\frac{2}{3}$ lovat, $1\frac{1}{2}$ növendék csikót, 8—10 drb juhot.

Ezek legyenek az általános kihasználási szabályok, de miután mondtuk, hogy vannak sík, dombos, hegyes és havasi legelők, azután homokos, szíkes, nedves és görgeteges természetűek, ezeknek külön-külön kihasználási szabályairól is kell szólnunk.

Sík legelőink legnagyobb részt az alföldön és hazánk déli részein vannak; itt tehát legfőbb figyelmet arra kell fordítanunk, hogy elegendő kutakkal és árnyas helyekkel bírjunk, hol az állatok az égető nap és viharok ellen menedéket találjanak. *Homokos legelőkön* ne engedjük, hogy a marhák itatásra, delelőre mindig egy és ugyanazon nyomon járjanak, mert ez által fellazítják a talajt, kigázolják a fű gyökereit, s felszabadul a homok. A delelőkön ne engedjük a ganajt szanaszét heverni és kiszáradni, mert az így veszendőbe megy; hanem szoktassuk és kötelezzük a pásztorokat arra, hogy azt szorgalmasan és naponként rakásba gyűjtsek, mire nagyon rá is érnek, és ha e trágyára a legelő javításához nincsen szükség: évenként árverés útján a legtöbbet ígérő gazdáknak adassék el. A befolyó pénzösszeg a legelők tisztántartására, vízlevezetésre sat. fordíttassék. Különös figyelmet igényel a trágya gyűjtése a szíkes legelőkön, hol a nyílt, szíkes részek marhatrágyával javíthatók.

A szeliden hullámos legelők kihasználása az általános kihasználási szabályokon kívül egyéb különleges eljárást nem kíván.

A havasi legelők kihasználásánál — a mint ezt már e legelők ápolásánál is mondtam — e területek meredek fekvésénél és sziklás, görgeteges természeténél fogva a gondatlan és kiméletlen kihasználás a legnagyobb veszélyt okozhatja.

Fájdalom, mi nálunk ennek elismerésére még nem jutottak; különben nem történhetnék, hogy szarvasmarha, juh és kecske egyaránt a legelő minőségére és a talaj helyzetére való tekintet nélkül fel-alá mozgattatnak és megmozgattatik az egész hegy.

Nem így van ez oly vidékeken, hol mai nap már a havasi legelők becsét megismerni tanulták; és itt példakép felhozom azon vidéket, hol annak lakói jólétüket a havasi legelők okszerű kihasználásának köszönik — a Svájczot.

Ki ne ismerné a hazánkban is legszélesebben elterjedt ízletes sajtot? és ki ne tudná, hogy ezer és ezer mázsa készül ezen sajtból az ottani havasi legelőket közösen használó kis gazdák marháinak tejéből, és ki ne tudná, hogy ugyan e havasi legelőkön tenyészik ama — hazánkba is behozatni szokott — szép svájci marha, mely állatokat az ottani kis gazdák nagy nyereséggel adják el a külföldre.

Elmondom itt követendő jó példakép azon eljárást, melyet a svájci kis gazdák a havasi legelők kihasználása körül követnek:

Akár közös tulajdont, akár haszonbéri területet képezzen a kis gazdák által használatba vett havasi legelő, mindenekelőtt a közös használat és helyes kihasználás szempontjából a maguk kebeléből egy intéző bizottságot választanak, mely bizottságba természetesen a legmegbízhatóbb és szakismerettel bíró tagokat választják. Ezen bizottság szabályrendeletekbe foglalja az egész eljárásra és haszonvételre vonatkozó intézkedéseket, melyeket azután mindenki büntetés terhe alatt megtartani köteles.

Legfontosabb szabályaik a következők:

1. Az intéző bizottság mindenek előtt felbecsüli a haszonélvezetbe veendő legelő területen remélhető fű termését, azaz: hogy felbecsüli, hány darab marha talál e területen oly táplálkozást, hogy testében is jól fejlődjék és tejelése is kitünő legyen; és ezen marhaszámot meghatározván, azt túllépni nem szabad.

2. Ezen bizottság meghatározza, hogy mely terület alkalmas szarvasmarha legelőnek és mely része szolgálhat csak juhoknak legelőül; — és e területeket látható jelekkel elkülönítik. E határokat büntetés terhe alatt átlépni nem szabad.

3. Ezen bizottság kijelöli azon helyeket, melyek kaszálásra is alkalmasak és ezen helyeket megtilalmazza legeltetés alól oly czélból, hogy a társulat itt szénát gyűjtsön azon esetre, ha hosszabb időn át havazás vagy egyéb zord idő állana be, hogy a baromok szállásukon étezhessenek.

4. A bizottság az egész legelő területet kisebb részekre és illetve táblákba osztja be oly czélből, hogy :

a) kijelölhesse, mely időben és meddig legeltettessék egy vagy több tábla ;

b) mely évben melyik táblában irtassanak ki az ártalmas gyomok ;

c) mely táblában és mely sorrendben takaríttassanak el a görgetegek és kövek.

5. A bizottság kijelöli azon helyeket, hová építtessenek aklok és istállók ; mert hogy ezek nélkül állataink a havasi legelőkön a legnagyobb veszélynek vannak kitéve, azt mindnyájan tudjuk.

6. A bizottság megjelöli azon helyeket, melyek a patakok vagy források mentén elvizenyősödtek, elposványosodtak és ez által az állatok egészségére veszélyesekké váltak : hogy azok bizonyos sorrendben lecsapolás vagy eltöltés által megjavíttassanak.

7. A bizottság kijelöli azon helyeket, melyek tulságos omladékosságuknál fogva füvet nem teremnek és azért az állatok körmei érintkezésénél omlásuk által az alsóbb legelő részeket veszélyeztetik, és tilalom alá veszi, elrendelvén, hogy efféle helyek a pásztorok által lassanként galyakkal vagy nagyobb kövekkel bekeríttessenek.

8. Kijelöli a bizottság azon vizmosásokat, melyek veszélyeztetik a talajt és legelőt, és bizonyos sorrendet határoz, melyben ezen vizmosásokat a marhatulajdonosok kőgátakkal és kerteléssel eltorlaszolni, és a tovább mosást lehetőleg megakadályozni tartoznak.

9. Meghatározza a bizottság, hogy a pásztorok mely itató helyeket és mily időben használhatják és mily eljárás mellett kelljen azokat tisztán tartani.

10. Végére a bizottság a részletes kivitelre, a pásztorok és munkák ellenőrzésére egy közös felügyelőt fogad fel, ki mindenről számadást adni tartozik.

Első pillanatra meggyőződhetünk, hogy kevés áldozattal a havasi legelőket — a hegyes vidékek eme megbecsülhetetlen, de többnyire nem becsült — nagy kincsét csak ez úton, t. i. a társulás útján lehet épségben fenntartani és érdeme szerint kihasználni.

Bár eljönne az idő, a midőn hazánk bérczes vidékein is ily társulást és okszerű kezelést láthatnánk!

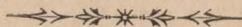
1851

1866

B E F E J E Z É S.

Bevégezvén Vasváry uradalmi ispán előadásait, ujólag szivökre kötötte a hegyközi gazdáknak, hogy a megváltozott gazdasági viszonyoknál fogva törekedjenek a gazdálkodás helyesebb ismereteit tanulás és olvasás által is magukévá tenni. Így fogják előmozdítani tulajdon jólétüket, és hozzájárulandnak szeretett hazánk anyagi felvirágzásának előmozdításához. És a midőn még a községi lelkész ujólag is az egész község nevében köszönetet mondott az ispánnak szives fáradozásáért és oktatásaiért és kérte, hogy ezutánra is ne vonja meg a gazdáktól jó tanácsait, a községi előljáróság az ispán, a lelkész és Vigyázó kántortanító közreműködésével erélyesen hozzáfogtak a munkához és csakhamar megalakították a „*községi gazda-kört*.”

A tehetősebb gazdák adakozásaiból kis gazdasági könyvtárt szereztek be, a tagsági díjából gazdasági folyóiratokra fizettek elő, a gazdakör pedig mint testület belépett tagként a megyei gazdasági egyesületbe; így azután felváltva az ispán, a lelkész, a kántortanító és időről-időre a megyei gazdasági egyesület titkára e körben az okszerű gazdálkodás és állattenyésztés gyakorlati elveiről és egyéb tudnivalókról tartanak vasárnapi és télen esti felolvasásokat és előadásokat.

Tartalom.

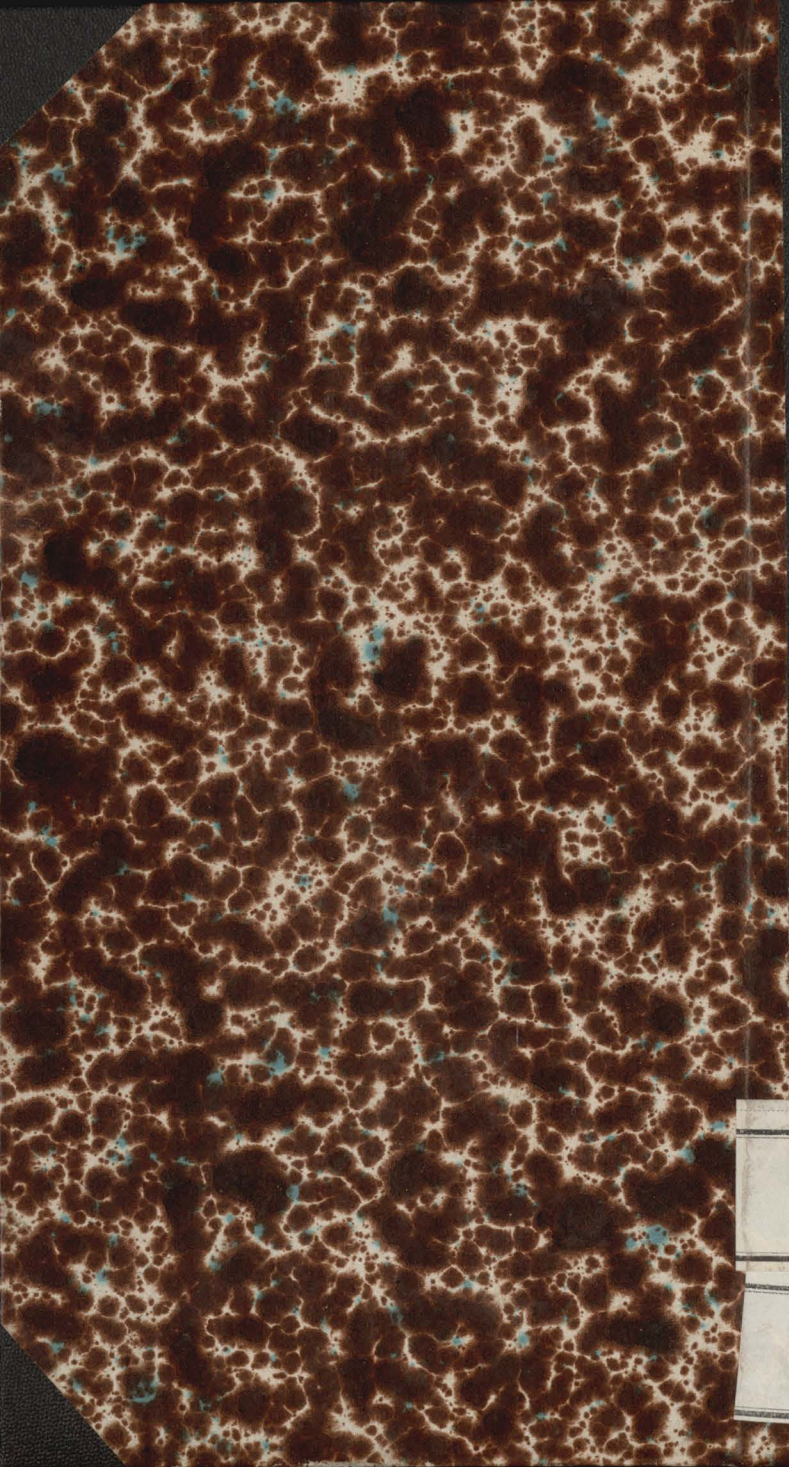
Bevezetés.	
I. A rétek vagy kaszálókról, azok fekvése, ápolása, tisztántartása és egyengetése	9
II. A vízenyős rétek lecsapolásáról	14
III. A rétek öntözéséről és trágyázásáról	19
IV. A kaszálók felújítása, némely réti füvek megnevezése és a rétek legeltetése	23
V. A legelőkről általában. A különféle legelők ápolásáról. A legelők okszerű kihasználásáról	28

7

[Blank white label with black lines]